

նայեցայ. մինչև 'ի սուրբ Յակոբ երկու սահաթ և կէս, կէսն այլ ճանապարհին կանգնելն կամ սուրբ Եղիշայ մտանելն սեպէ, թամամ երկու սահաթուան ճամբայ է:

Կը շարունակուի:

ԴԱՆԻԷԼ ՄԱՆԻՆԻ

ՈՍԿՐՈՏԵԱՑ

ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՆԴԵՍԸ

Անցեալ ամսոյն 21-22ին Ադրիոյ հիւպանծ թագուհւոյն՝ դարէ մը ու կիսէ 'ի վեր մեզի ասպնջական եղող վենետկոյ մէջ ազգային—կրօնական հանգէս մը կատարուեցաւ, որ համըրէն քաղաքացւոց սրտին մէջ հին հայրենասէր պարճանաց յիշատակներն արթնցուց, վառեց բորբոքեց իրենց երբեմնեան մեծահոգի երևակայութիւնը և գոգցեա տեսնել տուաւ իրենց յաւէտ արդիւն և անմահանուն քաջազանց Բիզանդիներու, Մոչէնիկոններու, Տանտողոններու և այլն, ուրուակերպ ստուերները յողջոյն իրենց նման առաքինւոյ մը ածիւնացեալ ոսկրոտեաց բոլորը կայտուել. որ մեծ գործոյ մը հիմն ձգելով, և թէ ոչ 'ի կենդանութեան՝ այլ 'ի մահու յարդիւնս հասած տեսնելով իտալական ազգութեան թագաւորական միութիւնը, իրեն անժխտելի իրաւունքը կը պահանջէր գալու դիւցազուն հարցը ննջարաններուն մէջ հանգչելու: Այս ազգային—կրօնական հանգէս մըն էր կատարուածը, որուն արձագանգը կարծենք թէ արդէն ոչինչ ընդհատ Արևելք ալ հնչեցին. վասն զի երբ կրօնք և Ազգութիւն ձեռք ձեռքի տուած կը գործեն, կարելի բան է որ սահմանի մէջ փակուին սրտից իրաւացի զգացմունքն, և հաղորդականութեան ամենայն արգելք բառնալով՝ ծովէ 'ի ծով, աշխարհքէ աշխարհք, սրտէ 'ի սիրտ

շտարածուին անոնց զարմանալիքն ու գովեստը հռչակելու:

Մըտաշարժ և նախանձելի տեսարան մըն էր արդարև յինքեան, և առանձինն մեզի ներկայ գտնուողացս համար, — և ճշգրիտ ցանկալի ազգային յիշատակաց զարթուցիչ — տեսնելը դեռ նոր իր երկայնժամանակեայ գերութիւնը թօթափող ժողովուրդ մը իր անշահասէր և զգոնամիտ Ազատարարին դադադին չորս կողմը խռնեալ անոր առաքինութեանց մեծ յաղթանակը կատարել, և իբրև թերափ և անգին գրաւական նորանոր յաջողութեանց անոր բաղմամբայ հանգուցեալ ոսկրոտիքը իր ծոցն ընդունելը: Նորօրինակ և սկզբնատիպ աեսարան մըն էր, կ'ըսենք, յորում փոխ առ փոխ տրտմութիւն և ուրախութիւն, զարմանք և ափշութիւն, եռանդն և յուզմունք մէկմէկու կը յաջորդէին, մանաւանդ թէ ըսել յիրար հիւսեալ մէկ և բոլորովին նորերկոյթ տօնախումբութիւն մը կը ձևացնէին, ինչպէս հետագայ մանրամասն նկարագրութիւններնէս յայտնի կ'ըլլայ:

Մարտի 21ին երեկոյեան դէմ՝ յետ ընթացիցը վրայ ողջունելու իտալիոյ նոր անկախ եղած ամենայն գլխաւոր քաղաքները, և անոնց մեծարանքն ու պաշտամունքը փոխադարձ ընդունելու՝ հասաւ վենետկոյ մեծ դիկտատորին ածիւնը կողակցին և դասերը ոսկերացն հետ մէկտեղ իր հայրենական քաղաքին կայարանը, և մեծաւ ընդունելութեամբ առ վայր մի յատուկ իրեն համար կանգնուած մատուան մէջ ամփոփուեցաւ: Երեկոյեան 6ն էր հանդիսաւոր փոխադրութեան կամ ընդունելութեան համար որոշուած ժամը, որպէս զի յուղարկաւորութիւնը դիշերային մթութեամբ և ջահափայլ պայծառութեամբ խառն՝ աւելի վսեմաշուք կերպարանք մը առնու, և մահու և անմահութեան զգացմունքները աւելի խորհրդաւոր կերպով սրտից մէջ տալուրէ: Շոգեկառաց կայարանին ծովեզերեայ սանդուղներուն առջև, որուն երկու կողմանէ տողեալ այլ և այլ տե-

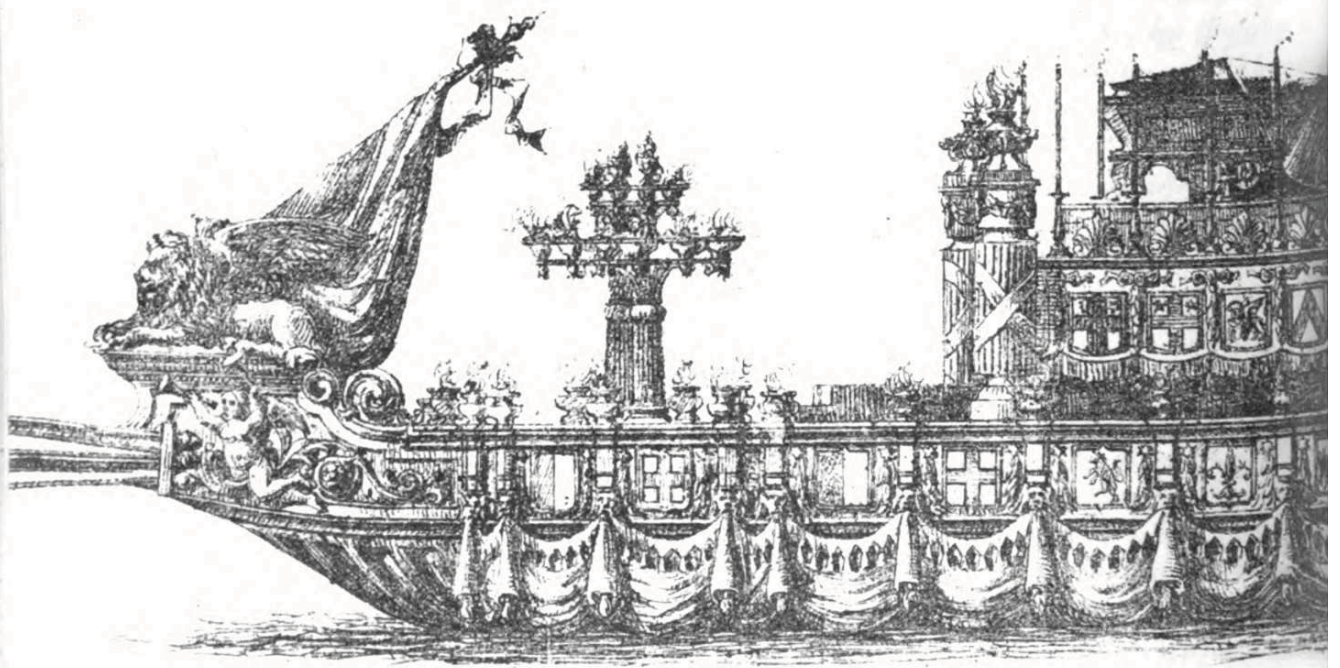
սակ զօրաց բազմութիւնս գնդեր շարուած էին, ուրիշ անթիւ սեւագեցիկ թաւ շապատ և մետաքսապատ կոնտորաներու հետ, և յատկապէս պաշտօնականաց, երեսփոխանաց, պաշտօնէից և նուագածուաց համար պատրաստեալ տխրատեսիլ և փառաւոր նաւակաց հետ՝ առանձինն կը սպասէր պաճուճազարդ և մեռելական նաւանման կուրմը, որուն 26 մեդր երկայնութեամբ երկու կողիցը վրայ իտալիոյ հարիւր քաղաքաց կնքանշանները (stemmi) թափանցիկ ենթակայից վրայ նկարուած կը փայլէին։ Առաջին կողմը որ հռովմէական գալարածոյցով կ'աւարտէր՝ ծնրադիր առիւծ մը կար 1848ին դրօշակը թաթիցը մէջ բռնած։ Իսկ խելաց կողմը զոյգ մը արծաթազօծ կանգուն արձաններ՝ որոնցմէ մէկը զվենետիկ կը ներկայացնէր, որ իբրև իտալիոյ մատնանիշ կը ցուցնէր Մանինի դագաղը՝ որուն վրայ կը ծածանէր մահադուշակ դրօշը, այնպիսի ինքնանուէր անձինք փափաքելով հայրենեաց։ Չորս պղնձանման մեծամեծ աշտանակներ հռովմէական ջահերով սկըսեր էին արդէն իսկ լուսաւորել զնաւակը, մինչդեռ նուիրական լամբարներ ալ դագաղին վրայ մեռելական աղօտ նշոյլներ կը թափէին, և ամեն կողմանէ ոսկիապատ և արծաթի շոայլեալ զարդերը կ'անդրադարձնէին։ Արդէն իսկ՝ գոգցես առաւօտեան առջի ժամերէն խոնեալ անթիւ բազմութիւն ժողովրդեան ամենայն ծովեզերաց և ամենայն պատուհանաց առջև, որոնցմէ ամենէն ալ սգանշան օթոցներ ու գորգեր կախուած էին, և յորս բիւրաւոր շողջողուն նիզակաց վրայ ազգային դոյնզգոյն և միանգամայն սեւապատ դրօշներ երևկոյեան անուշ սղօխով կը ծածանէին, անհամբերաբար մեծահանդէս յուղարկաւորութեան կը սպասէին, իրարու մէջ շէնջելով դիւցազլին հազար ու մէկ յիշատակի գործերը, և նոյն ժամանակի դարագլխին և պատմութեան փառաւոր դրուագները, անակնկալ դէպքերը, առաքինական նա-

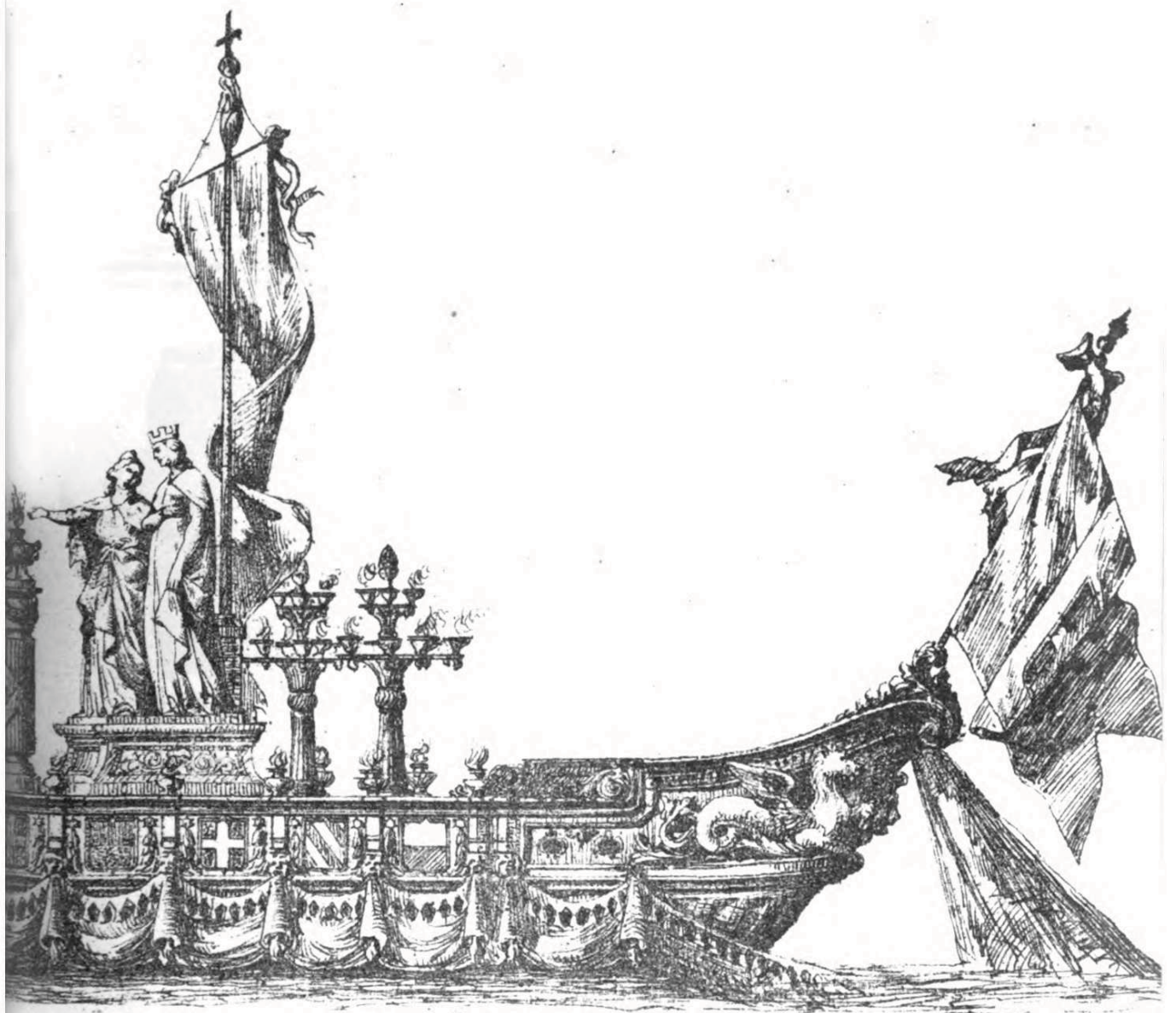
հատակութիւնները և ողբերգական պատահարները։

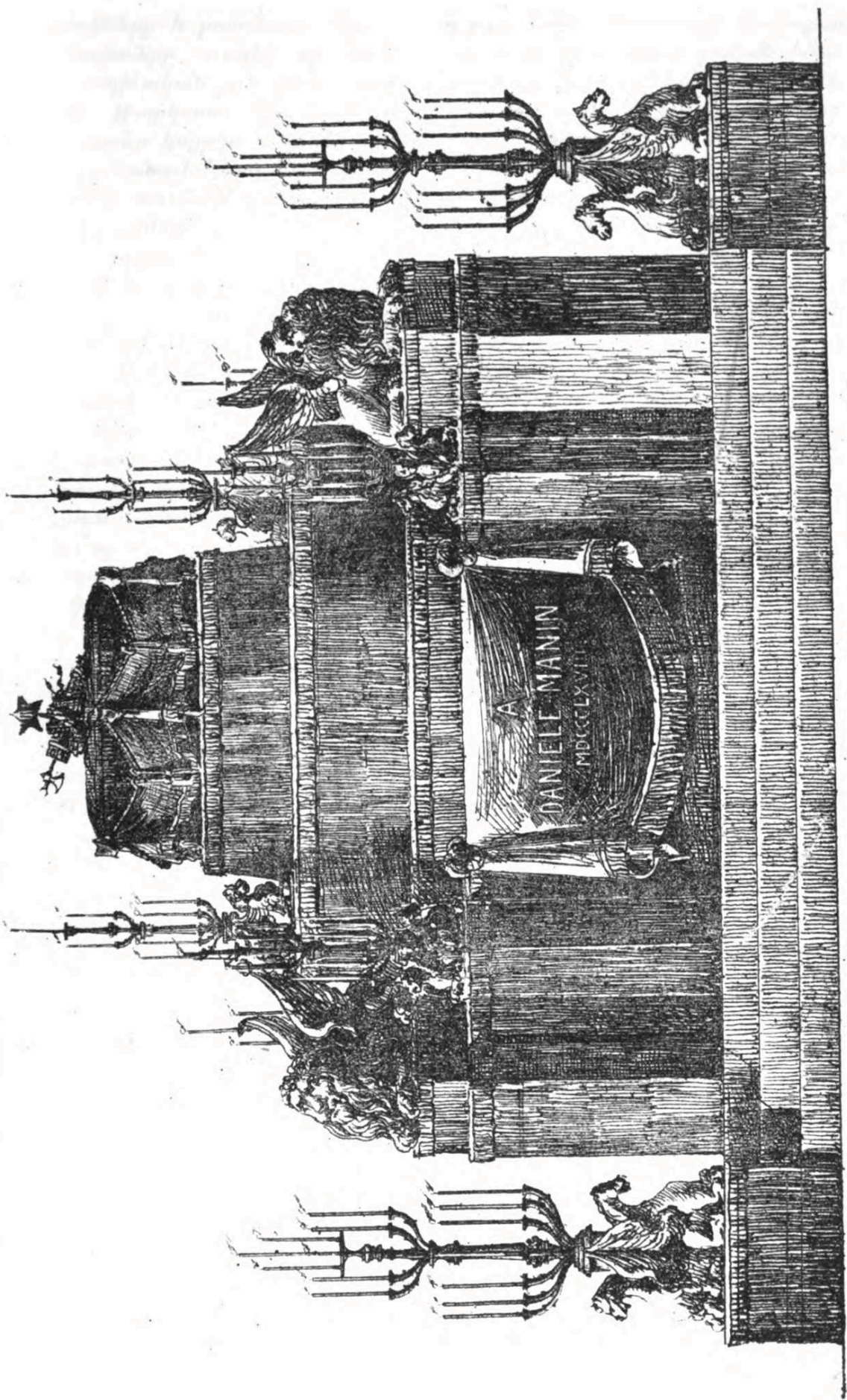
Վերջապէս եկաւ հասաւ պայմանեալ ժամը և սկսաւ յուղարկաւորութիւնն ու մահանշան տորմիդը վնասութեամբ մը սահիլ այն ալեծուփ ջրանցքին վրայէն, որ ըստ մեծ հանճարեղի մը խօսքին՝ աշխարհքիս առաջին հոյակապ փողոցն է։ Հոս անկարելի է նկարագրել այս գիշերային տեսարանին գեղեցկութիւնը, երկու կողմանէ ժամանակին ամենայն արկածիցը դէմ յաղթող հանդիսացող հսկայաբերձ պալատանց ներքին լուսաւորութեամբ հանդիսին չքեղութեանը վրայ պատճառած առաւելութիւնը, այն տխուր ներդաշնակութեանց հեռաւոր և բիւրակերպ արձագանգները, երկնքին աստեղազարդ կամարին վսեմախօս լուսութիւնը, որ արդարև իսկ հրաշանուաբանաստեղծին ըսածին համեմատ՝ իբրև Աստուծոյ ժամիցը ամենավճիռ պայծառութիւնը այնպէս կը փայլէր և կը հովանանար իրաւապէս պարծեցող և դագաղի մը չորս կողմը մխիթարեալ ժողովրդեան մը վրայ։ և բիւրաւոր կանթեղաց և ջահից դողդոջուն նշուլից ոսկիապատ գորգոց և ծովուն սարսուսեր ալեաց վրայ բեկբեկիլը, և բովանդակ հանդիսին միաշունչ և անշփոթ յարմարութիւնը։

Այսպէս եկաւ հասաւ յուղարկաւորութիւնը Սլաւոնաց ծովափունքը, Ս. Զաքարիա եկեղեցւոյն մօտ։ Հոն թաղական խորհրդոյ յանձնաժողովը հանդերձ ուրիշ պատուաւոր անձինքներով ընդ առաջ ելան դագաղին և տարին զայն յեկեղեցին որ մշտավառ մատուռ մը դարձած էր, ուր բոլոր գիշերը քաղաքական զօրաց սպաններ պահպանութիւն պիտի ընէին՝ ի պատիւ։ Իսկ Սլաւոնաց ծովափանց երկայնութեամբ կրկին առաջբով շարուած էին բանակի հետեակ զօրաց և Ազգային պահանորդաց վաշտեր։

Երկրորդ օրը առաւօտանց կանուխ ամբոխիւ լի էին փողոցները, մանաւանդ Ս. Մարկոսայ մեծ ու պզտիկ







Հրապարակները և բովանդակ Սլաու-
նաց ծովափուկը ուսկից որ պիտի
անցնէր յաղթական յուզարկաւորու-
թիւնը: Ս. Մարկոսայ հրապարակին
մէջտեղը բարձր կայարան մը շինուած
էր դազադը հանգչեցնելու համար, եր-
կու կողմանէ առանձինն բեմերով ա-
տենախօսից համար: Արքունական զըն-
դերը և Քաղաքական պահանջները
քառակուսի ձևով կեցած էին մեծ և
փոքր հրապարակներուն մէջ, ընդար-
ձակ ասպարէզ մը բանալով յուզար-
կաւորաց, և միայար գծով կ'երկնային
նաև ինչուան Ս. Զաքարիա եկեղեցւոյն
նախադրուկը. ասոնց հետ գնդեալ
էին նաև բազմութիւն նաւաստեաց և
Մ. Բոլոյ ու Մ. Ֆոպարինի Լիկէոննե-
ու և Արուեստական վարժարանին ա-
շակերտք, որոնք իրենց թեթև ու բա-
րեձև հագուստներովն ու ծանրակա-
ցութեամբը հանդէսը աւելի ախորժելի
կ'ընէին:

Գարնանային պայծառ արև մը լոյս
ու ջերմութիւն հոսելով ծովալճին ա-
լեացը վրայ երկնային կապուտերանգ
գեղեցիկ գոյնով կը ընուր զայն, և ա-
նոր ապակեղէն մածուածին վրայ ճա-
ռագայթեցնելով հեռաւոր կղզեակնե-
րը, առաքաստները և նաւուց կայմե-
րը, սքանչելի բնութեան նկար մը կը
ձևացնէր:

Առաւօտեան ժամը 10 1/2-ին հրանօ-
թոց առաջին թնդիւնները յուզարկա-
ւորութեան Ս. Զաքարիա եկեղեցւոյն
նեղ անցքէն դուրս ելլելը ծանուցին.
որոնցմէ հտքը մէկէն սկսան լսուիլ
թմբկաց և տխրական պարուց հնչիւն-
ները: Զինուորական երաժշտութեան
ետեւէն կը սկսէր թափօրը յորում ա-
ռաջին էր եզուարդ Զէն (Zen) 1848-ին
մարտի 18-ին Ս. Մարկոսայ հրապարա-
կին մէջ առաջին մեռնողին որդին, և ա-
նոր քովը վիճակենտիոս Բրեդիճիաննի
անունով սոսկական մը, որ առաջիննե-
րէն մէկը եղեր էր զՄանին բանտէ ա-
զատողներուն մէջ. ասոնց ետեւէն կու
գային ներկայացուցիչք 1848-49-ի զի-
նուորական գնդից, ինչպէս նաև միա-

ցորդք նոյն ժամանակի Քաղաքական
պահանջողաց, Քաղաքական խնամա-
կալուաց, Հսկողութեան ընկերութեան,
երկուց ժողովոց, և քաղքին անձնատուր
ըլլալէն հտքը 40 աքսորելոց. և յու-
զարկաւորութեան այս առաջին մասը
կը վերջանար նոյն ժամանակի քանի
մը դրօշներով որոնք փառաւոր յիշա-
տակներ էին Մարկէրայի և Կամբջա-
միջոյն:

Ասոնց ետեւէն ծանրաքայլ յառաջ
կ'ընթանար դազադը բարձեալ քանի
մը զինուորական գնդից ներկայացու-
ցիչներէն որ մասնակից եղած էին վե-
նետկոյ պաշտպանութեանը, որոնց ան-
միջապէս մօտէն կ'երթար քահանայ
մը խաչով և կղերիկոսով մը հանդերձ.
առընթեր էին Հասարակապետութեան
առ ժամանակեայ կառավարութեան
անդամները և ջրհանից 24 գործաւոր-
ներ, որոնք վառ ջահեր կը կրէին ձե-
ռուրնին: Դազադին անմիջապէս ետեւէն
կու գային քանի մը սևեր հագած տիկ-
նայք ամենքն ալ ազգականք մեծա-
նուն Հանգուցելոյն. յետոյ օտար բա-
րեկամք Մանինի. յետոյ վենետկոյ և
վիլէնցայի դրօշակները ոսկեղէն միտա-
լով պսակեալ, իրենց անկախութեան
փափաքով ցուցրցած քաջութեանցն հա-
մար. յետոյ Արք. քաղաքապետը, եր-
կուց ժողովարանաց ներկայացուցիչնե-
րը, բազմութիւն ծերակուտի և երես-
փոխանաց ժողովոյն, Արք. Դատաստա-
նարանին նախագահը, Զինուորական
հրամանատարը, Քաղաքական խնա-
մակալք, Դեսպանը, Գաւառական և
Թաղական խորհրդարանք, վենետկոյ՝
Ճենովայէն ու Միլանէն ընծայ ընդու-
նած դրօշները կրելով. յետոյ վաճառա-
կանութեան խորհրդարանը և հետզհե-
տէ քաղաքացւոց զանազան խումբեր,
գրեթէ ամենայն իտալական գաւառաց
քաղաքապետք. յետոյ ամենայն ու-
սումնական ժողովոց ինչպէս Արք. Հա-
մալսարանին Բատուայի և վենետկոյ
Ակադեմիային և այլ ուսումնարանաց
և այլն, անդամները, ամենայն արհես-
տաւորաց և գործավարաց ընկերու-

թիւները, ամենքն ալ իրենց նորածն և ճարտարահիւս դրօշակներովը, որոնց շատին վրայ իրենց ընկերութեան անուանակոչութենէն դուրս այլ և այլ իմաստալից վերտառութիւններ ալ ու կեդիր կը փալփէին. յետոյ Արք. ամենայն թանգարանաց, վարժեարից և գործատանց տեսուչք, յետոյ իտալիոյ թագաւորութեան շատ գաւառներէն ժողովուած Ազգային պահանջորդաց պերճաշուք սպաները և այլն և այլն:

Յուդարկաւորը հասնելով Ս. Մարկոսայ հրապարակը մտան Ազգային պահանջորդական գնդից բացած քառակուսւոյն մէջ, և դադաղը դրուեցաւ բարձր հանգստարանին վրայ, ուր ելան արձանացան նաև Արք. Քաղաքապետը, Քաղաքական խնամապետը իրեն օգնական գլխաւոր անձինքներովը, վենետիոյ առ ժամանակեայ կառավարութեան անդամները, և Բարիզէն Մանինի դադաղին ընկերացող անուանի գաղղիացիներ, և այլն և այլն: Ան ատեն հրաման տրուեցաւ ճարտասանից որ խօսին և երկու ժամէ աւելի տևեցին ճառախօսութիւնք: Խօսեցաւ նախ Ան. տը Լա Ֆորժ, յետոյ Ռուֆֆինի փաստաբանը, Հէրոլտ, Քալուչչի փաստաբանը, Լըկուվէ, Ռէնսուլիչ փաստաբանը, տը Ֆորըատ¹, Բրիարիոյ փաստաբանը, Պարպիրոլլի, Վարէ, Մինոզզոյ: Առ ամենայն ճառախօսութիւն բազմաձեռն ծափահարութիւնք կը հընչեցնէին զհրապարակը, թէպէտ և տեղւոյն ընդարձակութեանը պատճառաւ անկարելի կ'ըլլար՝ ճառախօսաց լսելի

ըլլալու ամենայն ջանիւքն հանգերձ՝ որ ձայներնին չափաւոր սահմանէ մը աւելի անդին հասնի:

Ժամը 2էն վերջը դադաղը փոխադրուեցաւ Ս. Մարկոսայ եկեղեցին և հանգչեցուցին եկեղեցւոյն մէջտեղը բարձրացուած սքանչելակերտ մեռելակիր կազմածին վրայ, որուն չորս կողմանէ 200է աւելի ջահեր վառուած էին, և գիշերն 'ի գլուխ ալ անշէջ պիտի մընային:

Հոն հանգստեան պաշտամունքը համառօտիւ կատարեց անձամբ քաղաքի ծիրանաւոր Պատրիարքը, ուր երգչուեցաւ նաև մասնաւորապէս այս հանդիսիս համար քաղքիս երեկի Պուցցու երգահանին շարադրած եղանակաւոր հանգստեան սաղմոսը:

«Այսպէս լմնցան, կ'ըսէ քաղքի պաշտօնական լրագրապետը, այս երկու աւուրց հանդիսական արարողութիւնները: Ընդունայն է ըսել թէ ինչ խանդավառանք և ինչ յիշատակներ զարթուցին ժողովրդեան սրտին մէջ: Պատմական դարապալուս ու շրջան մըն էր որ բովանդակ ժողովրդեան մը աչքին առջևէն կ'անցնէր, որ մասնակից եղաւ նոյն ժամանակին մէջ այնչափ աղետից, անդրդուելի հաստատամտութեան և արիասիրտ անձնանուիրութեան: Շատոնց ակնկալեալ գաղափարի մը յաղթանակն էր, որ 20 տարի առաջ զգացեալ մտաց և ջերմ երևակայութեանց երազ կը սեպուէր:

«Վենետիկ իրեն հասարակապետութեան վերջին եղծեալ տարիներուն մէջ փառաւորապէս իրեն նաւահանգիստը մտնալը տեսաւ այն ցուանտաւուն՝ որ Ափրիկեան ափունքներէ իր վերջին ծովապետին և Ս. Մարկոսայ Առիւծը պատկառելի ընողին դիակը կը բերէր: Անճէլոյ Էմիլի մեծաշուք յուդարկաւորութեամբ պատուեալ ոսկորները բովանդակ խաւիւրայէն յաջորդ մը կ'ակնկալեն՝ որ Թերակղզւոյն ծովային հին փառաց աւանդութիւնները չարունակէ: Այս օրուան օրս այնչափ կրից ծփանաց մէջ, զհայրենիս բաժնող հեր.

¹ Տը Ֆորըատ՝ ՀԱՆԴԻՍ ԵՐԿՈՒՅ ԱՇԽԱՐՀԱՅ Ուսումնական օրագրին անուանի անդամակիցներէն մէկն է և երկար ժամանակէ 'ի վեր հեղինակ Հնգէփասանօրէայ Ժամանակագրական փետալեան յօդուածոց: Որոնց մէջ ըրած խորաքնին, ազատ և հեռատես խորհրդածութիւններովը պատգամախօս կը սեպուի քաղաքագէտն Եւրոպիոյ, գործիք նաև՝ ինչպէս կ'ըսեն, ամեն անգամ Նաբոլէոն Գ, կայսրն ալ մեծաւ մտադրութեամբ կը կարգայ: Սակայն դժբաղդաբար կը լսենք թէ տաղանդաւոր գրագէտը՝ Մանինի պատճառաւ իտալեա ըրած ճամբորդութեան սաստիկ խանդավառ յուզմունքէն մտաց հիւանդութիւն ունեցած է ու կը յիմարարանէ:

ձուածոց պակասաւոր իմաստութեան
ժամանակ, որոնք արգել խափանարար
են իրեն կատարեալ կանոնաւորու-
թեանը, երանի թէ Դանիէլ Մանինի
անմեղապարտ հայրենասիրին աճիւնա-
ցեալ ոսկրոտիքը՝ որ Քափուրի՝ ի գլուխ
հանած միութեան շարժումը կը գու-
շակէր, հաշտութեան նոր նիւթ մը և
խաղաղութեան առ հաւատչեայ ըլլայ
իտալացւոց համար: »

Մենք ալ վերջապէս յօդուածնիս ա-
ւարտենք կրկնելով դարձեալ թէ իր-

րե ազգային-կրօնական հանդէս մը
այնպէս դիտեցինք եղածը և սքանչա-
ցանք. և անշուշտ ենք որ եթէ մաս մը
ազատամիտ և ազատակրօն անձինք՝
տեղացիք և եկաւորք՝ իրենց յատուկ
զաղափարներովը կ'ուրախանային, սա-
կայն բազմութեան առ հասարակ կար-
ծիքն ու զգացմունքն էր մեղի պէս Ազ-
գասիրութեան հետ կրօնասիրութեան
յաղթանակը կատարել ՚ի պատիւ Դա-
նիէլ Մանինի ջերմ սրտին, ՚ի ներկայ-
ութեան իրեն ցրտացեալ ոսկերացը:

Հ. Դ. ՆԱԶԱՐԵԹԵԱՆ

ՏԱՂԲ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ

Փառքք Քրիստոսի ամենազօր յարութեան:
Սայլն այն իջանէր ի լեռնէն ի Մասեաց,
եւ ի վերայ նորա աթոռք են կարգեալ,
եւ ի վերայ նորա գահոյք ոսկեղէնք,
եւ ի վերայ նորա բեհեզք ծիրանիք,
եւ ի վերայ նորա որդի արքայի,
եւ յաջմէ նորա վեցթեւեան սերովբէքն,
յահելէ նորա բազմաչեայ քերովբէքն,
առաջի նորա մանկունք գեղեցիկ,
ի գիրկս նոցա խաչն տէրունական,
ի ձեռին նոցա սաղմոսարան եւ քնար,
որք երգէին եւ ասէին,
Փառքք Քրիստոսի ամենազօր յարութեան:
Ածեալ են ածեալ զսայլիկն,
ածեալ են կացուցեալ.
եւ ահա չշարժէր սայլիկն այն՝
եւ ահա չխաղայր անիւն այն:
Եթէ հարիւր բարդ խողրձան, վեց կորրնկան,
մին մանուշակ խրձադիզեալ.
Ի Մասեաց յաջ կողմանէն
սայլիկն ածեալ են կացուցեալ.
եւ ահա չշարժէր սայլիկն այն,
եւ ահա չխաղայր անիւն այն:
Եթէ սամիքն են արծաթի, լուծն էր ոսկի,
եւ սամոտիքն ապրիչիմի.
Փոկեր շարած շարանման հոյլ մարգարիտ.